

Nacistički liječnici i posljedice njihovih eksperimentalnih postupaka

Golubić, Franica

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:552131>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Franica Golubić

**NACISTIČKI LIJEČNICI I POSLJEDICE
NJIHOVIH EKSPERIMENTALNIH
POSTUPAKA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Franica Golubić

**NACISTIČKI LIJEČNICI I POSLJEDICE
NJIHOVIH EKSPERIMENTALNIH
POSTUPAKA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2023.

Sadržaj:

1. Uvod.....	4
2. Nacionalsocijalizam u Njemačkoj	5
2.1. Nacistička eugenika i ideologija	6
3. Rad i uloga nacističkih liječnika	7
3.1. Eksperimentalni postupci – program prisilne sterilizacije	9
3.2. Eutanazija.....	11
3.3. Hipotermija	13
3.4. „Anđeo smrti“ i njegovi eksperimenti	14
3.5. Eksperimentiranje s otrovima	17
4. Posljedice eksperimentalnih postupaka	17
4.1. Nürnberški procesi i suđenje nacističkim liječnicima.....	18
5. Zaključak.....	20
6. Sažetak	21
7. Popis literature.....	22

1. Uvod

Jedan od najstrašnijih zločina u modernoj povijesti dogodio se na području nacističke Njemačke u razdoblju Drugoga svjetskoga rata. Ovaj rad ima namjeru pružiti okvirni pregled nacističkih liječnika koji su sudjelovali u procesu masovnih ubojstava. Točnije, u radu će se prikazati ključne stavke njihove uloge u provedbi različitih eksperimenata na ljudima koji su se događali u različitim koncentracijskim logorima. U radu će se prikazati neki od najpoznatijih i najokrutnijih eksperimenata te analizirati posljedice koje su proizašle iz tih ljudskih devijacija. Također, dat će se uvid u povijesni kontekst razvoja medicine i srodnih znanosti u nacističkoj Njemačkoj, prikazati ideologija koja je oblikovala nacistički režim i stvaranje nacističke eugenike, odnosno nacionalsocijalističke rasne higijene. Isto tako, razmotrit će se moralna odgovornost nacističkih liječnika u ondašnjim okolnostima, prikazati važnost Hipokratove zakletve te ukazati na to kako su upravo takvi eksperimenti utjecali na razvoj moderne medicine.

2. Nationalsocijalizam u Njemačkoj

Nacionalsocijalizam, odnosno ideologija Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke, nastaje u Njemačkoj, a Hitlerovim imenovanjem na mjesto kancelara dobiva na težini u vidu prerastanja u vladajuću političku doktrinu. Nacistička ideologija vezana je u osnovi za nacionalizam, ali i rasizam. Naime, spomenuta ideologija počiva na poučavanju o nadmoći "arijevske rase" i potrebi istrebljenja drugih rasa i naroda, prije svega Židova. Isto tako, dolazi do podređenosti pojedinca državi, ali i iskrene poslušnosti vođa. Na temelju toga, stvoren je kult nepogrješivoga i nedodirljivoga vođe koji je prozvan *Führerom*.¹ Nadalje, u Nacističkoj Njemačkoj mogli su bez straha živjeti samo oni koji nisu bili pripadnici neke "označene" etničke skupine poput Židova, Roma, komunista, homoseksualaca i svih onih koji su se protivili režimu.²

Ukratko opisani nacistički svjetonazor Hitlerovom pobjedom na izborima dobio je ključnu strukturu koja mu je omogućila prožimanje svih sfera javnoga života. Medije su u potpunosti kontrolirali nacisti, a jedan od istaknutijih njemačkih političara, koji je ujedno bio bliži suradnik Adolfa Hitlera, bio je dr. Josef Goebbels. Upravo je Goebbelsov zadatak bio preuzimanje pune kontrole nad tiskom i drugim javnim medijima uz čiju je pomoć oblikovao principe nove rasističke ideologije.³ Povodom toga, dio autora za Goebbelsa navodi da je on vjerovao "kako je uvijek bolje pojačavati postojeće predrasude gledateljstva nego pokušavati promijeniti čije mišljenje. U prigodama kad je bilo nužno pokušati promijeniti gledišta raširena u njemačkom narodu ... ustrajno bi na suptilne različite načine ponavljao poruku koju bi želio poslati svom gledateljstvu. A, čineći to, rijetko bi pokušavao gledateljima bilo što reći; pokazivao bi im slike i pričao priče što su obične Nijemce navodile na zaključke upravo kakve je želio, dok bi ih istodobno ostavljao u uvjerenju da su do toga došli samostalno".⁴ Medijsko djelovanje uveliko je pridonijelo stvaranju mržnje prema Židovima, zbog čega antisemitizam postaje jedan od prepoznatljivih simbola nove nacističke vlasti. To se ponajviše očitovalo 1936. godine usvajanjem Nürnberških zakona kada su oduzeta državljanstva njemačkim Židovima, kao i dvije godine kasnije kada je tijekom tzv. "Kristalne noći" uništen enorman broj sinagoga i drugih objekata u židovskom vlasništvu.⁵

¹ "Nacionalsocijalizam", u: *Hrvatska enciklopedija*.

² REES, *AUSCHWITZ. Nacisti i "konačno rješenje"*, 11.

³ "Goebbels, Joseph", u: *Hrvatska enciklopedija*.

⁴ REES, *AUSCHWITZ. Nacisti i "konačno rješenje"*, 15.

⁵ REES, *AUSCHWITZ. Nacisti i "konačno rješenje"*, 15.

Višegodišnje torture nad židovskim stanovništvom 1942. pretvorene su u masovne likvidacije. Na konferenciji u Wannseeu održane 20. siječnja 1942. sastali su se Adolf Eichmann, Reinhard Heydrich i Heinrich Müller koji su postigli dogovor oko tzv. "Konačnog rješenja", odnosno masovnim deportacijama i ubojstvima Židova. Ključnu ulogu u zacrtanoj državnoj politici imali su koncentracijski logori, posebice Auschwitz-Birkenau, Belzec, Chelmno, Majdanek, Sobibor i Treblinka.⁶ Upravo je u razdoblju od 1933. do 1945. godine medicina postala dio šire društvene i političke klime koja je obilježila to razdoblje. Do 1941. godine doneseno je osam rasno-genetskih zakona od kojih su najvažniji *Zakon o prevenciji rađanja genetski poremećenih potomaka*, *Reichserbhofgesetz*, *Zakon o opasnim zločincima i o mjerama za osiguranje i njihovo poboljšanje*, *Zakon o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti* (tzv. Nürnberški zakoni), *Zakon o zaštiti nasljednoga zdravlja njemačkoga naroda* te *Reichsbuergergesetz* (Zakon o građanstvu).⁷

2.1. Nacistička eugenika i ideologija

Medicina je u nacističkoj Njemačkoj postala sastavni dio državne politike poznate pod nazivom "rasna higijena". Navedena politika bila je dio nacističke ideologije koja je zagovarala stvaranje "čiste arijevske rase" što je podrazumijevalo uklanjanje svih onih koji su se smatrali "genetski iskrivljenima".⁸ Temeljeći svoje djelovanje na državnoj nacističkoj ideologiji, dio njemačkih liječnika zdušno je provodio naputke "rasne higijene" s ciljem stvaranja sve većega broja osoba "arijevske krvi".⁹ Vodeći se tim ciljem, sredinom 30-ih godina uže vodstvo nacističke stranke dalo je dozvolu osnivanju programa i istoimene udruge pod nazivom "Lebensborn" (vrela života). Program "Lebensborn" osnovan je od strane vodstva SS-a (SchutStaffell – "Zaštitni odredi") i njegova zapovjednika Heinricha Himmlera. Cilj programa odnosio se na rađanje što većega broja "zdrave arijevske djece". Program se provodio pod utjecajem nacističke rasne ideologije i nacističke eugenike.¹⁰ Iako je program "Lebensborna" i dalje neistraženo područje pojedini autori opisuju njegove osnovne pretpostavke; „*Lebensborn* je dodjeljivao socijalnu potporu esesovskim obiteljima u službi "rasno vrijedne" djece te udatim i neudatim majkama osiguravao kapacitete za majčinstvo i skrb o djeci. No *Lebensborn* se bavio i otimanjem "biološki vrijedne" djece (one koja su udovoljavala nordijskim kriterijima) s

⁶ "Koncentracijski logori", u: *Hrvatska enciklopedija*.

⁷ POLŠEK, *Sudbina odabranih. Eugeničko nasljeđe u vrijeme genske tehnologije*, 98-99.

⁸ "DEADLY MEDICINE: CREATING THE MASTER RICE", u: *Holocaust Encyclopedia*.

⁹ "DEADLY MEDICINE: CREATING THE MASTER RICE", u: *Holocaust Encyclopedia*.

¹⁰ "LEBENSBOERN PROGRAM", u: *Holocaust Encyclopedia*.

okupiranih područja, a nekima od njih očevi su bili njemački okupatori".¹¹ Upravo se taj program smatrao pozitivnim aspektom eugenike, dok se primjerice sterilizacija s druge strane smatrala "negativnom eugenikom".¹²

Osim programa "Lebensborn", nacisti su provodili program dječje eutanazije, kao i program poznat kao T4 kojim su bili obuhvaćeni odrasli ljudi s pojedinim kroničnim bolestima. Osim navedenih, nacisti su provodili i druge programe poput programa "Divlje eutanazije" koji je nakon njegove prilagodbe u koncentracijskim logorima dobio kodni naziv Operacija 14f13. Vođeni biomedicinskom vizijom unapređenja nacistički je režim težio rasnom pročišćivanju koje će od procesa sterilizacije preko ostalih eksperimenata u praksi rezultirati masovnim ubojstvima i progonima ljudi.¹³

3. Rad i uloga nacističkih liječnika

Vodeći se vizijom "rasne higijene" koju je nametnuo nacistički režim, liječnici koji su bili aktivni članovi nacističke stranke odigrali su vodeću ulogu u provođenju masovnih ubojstava. Procjenjuje se da je oko 3000 liječnika podupiralo nacističku politiku još i prije Hitlerovog dolaska na vlast 1933. godine, kao i da je oko 200 liječnika bilo uključeno u masovna ubojstva u koncentracijskim logorima i logorima smrti.¹⁴ Nacistički su liječnici bili dio birokracije, ali i aktivni sudionici koji su prihvatili načela "rasne higijene" u sklopu kojega su počeli provoditi egzekucije uz pomoć lijekova. Način ubijanja koji su koristili nacistički liječnici često je obuhvaćao "kiruršku" metodu kojom se ubijao velik broj ljudi koristeći se otrovnim plinovima, ujedno je predstavljalo i "lakši" način ubijanja s obzirom na to da nisu imali izravan dodir sa žrtvom. Za razliku od njih, pripadnici posebnih snaga SS-a poznati kao i "Einsatzgruppen" izvodili su klasične likvidacije ljudi "licem u lice", što je kasnije dovelo do simptoma psihičke dekompenzacije.¹⁵

Program namjernog ubijanja ljudi uz pomoć lijekova, odnosno eutanaziju, nacistički liječnici i njihovi podređeni uveli su neposredno prije otvaranja Auschwitza i drugih koncentracijskih logora. Vodili su se načelom "život koji nije vrijedan življenja" čime su započeli s provedbom prisilne sterilizacije i ubijanja teško bolesne djece i "oštećenih" odraslih. U početku su ove zločine provodili u duševnim i psihičkim bolnicama koje su se vodile

¹¹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 62.

¹² *Isto*, 62.

¹³ *Isto*, 41.

¹⁴ KLJUNAK, *Etika korištenja podataka dobivenih iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima u znanosti*, 1.

¹⁵ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 31.

politikom eutanazijske svijesti. Nakon 1934. godine tim se bolnicama dodjeljivalo sve manje novaca, državne inspekcije su bile neredovite ili potpuno ukinute te su se pacijenti počeli u potpunosti zanemarivati.¹⁶ Upravo se tada svi navedeni postupci počinju primjenjivati na zatvorenike koncentracijskih logora i logora smrti, s tzv. "biomedical vision of healing the nation". Taj medicinski etos, koji je bio glavna osnova u profesiji liječnika naziva se *Gleichshaltung*.¹⁷

Opisujući ulogu nacističkih liječnika u koncentracijskim logorima pojedini autori navode kako su "U Auschwitzu nacistički liječnici bili predvodnici ubojstva većine od milijun žrtava tog logora. Liječnici su selektirali pristigle logoraše – kako na logorskoj rampi, u pristiglim transportima logoraša, tako i poslije, u logorima i medicinskim blokovima. Liječnici su nadgledali ubijanje u plinskim komorama i određivali kada su žrtve mrtve. Liječnici su provodili ubilačku epidemiologiju, šaljući u plinsku komoru skupine zaraženih, uključujući ponekad i sve ostale koji su se nalazili u istom medicinskom bloku. Liječnici su zapovijedali i nadgledali, a ponekad i izravno provodili ubijanje slabih, iscrpljenih pacijenata u medicinskim blokovima ubrizgivanjem fenola u krvotok ili u srce." Za počinjena ubojstva liječnici su održavali privid medicinske legitimnosti. Tako su kao uzroke smrti logoraša u Auschwitzu i drugih stradalnika izdavali lažne potvrde o nepostojećim bolestima.¹⁸

Upravo je uloga liječnika u sustavu koncentracijskih logora bila jasan pokazatelj praktične provedbe nacističke politike uobličene u programu tzv. "rasne higijene". Naime, u samim počecima nacistički su liječnici sami provodili medicinske preglede i vršili selekcije unutar koncentracijskih logora. Tim procesom odabirali su one koji su bili sposobni za rad od onih koji po njihovom mišljenju nisu odgovarali tim propozicijama. Eksperimenti koje su provodili bili su raznoliki i uključivali su medicinsko istraživanje, testiranje lijekova, kirurške zahvate, eksperimente za izdržljivost, predoziranje injekcijama morfija, fenola, veronala ili luminala, stoga su vrlo brzo takvi nehumani postupci postajali sve omiljeniji način djelovanja nacističkih liječnika u koncentracijskim logorima.¹⁹ Također, eksperimenti koje su provodili mogu se razvrstati u tri skupine: a) nacistički vojni eksperimenti, b) medicinski eksperimenti i c) rasno motivirani eksperimenti.²⁰ Neki od najzloglasnijih nacističkih liječnika bili su dr. Carl

¹⁶ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 68.

¹⁷ *Isto*, 52.

¹⁸ *Isto*, 33-34.

¹⁹ *Isto*, 125.

²⁰ KLJUNAK, *The Ethics of Using Nazi Human Experimentation Data in Science Today*, 3.

Clauberg, dr. Horst Schumann, dr. Wladislaw Alexander Dering, dr. Karl Brandt, dr. Eduard Wirths, dr. Fritz Klein i najpoznatiji dr. Josef Mengele.

3.1. Eksperimentalni postupci – program prisilne sterilizacije

Program izravnog medicinskog ubijanja, odnosno praktična provedba sterilizacije predstavljala je uvod u proces masovnih ubijanja. To je postupak kojim se oduzima reproduktivna sposobnost bez pojedinčevog slobodnog pristanka ili protiv volje pojedinca. Isto tako, takva prisilna eksperimentiranja vrlo su često bila izvođena uz pomoć sedativa koji su se primjenjivali na različite načine. Zagovornik provođenja sterilizacije i liječnik genetičar bio je Fritz Lenz koji se vodio nacističkim načelima eugenike, a ujedno je i kritizirao nacističke vlasti što zaostaju u programu sterilizacije spram Sjedinjenih Američkih Država.²¹ Nedugo nakon Hitlerova preuzimanja vlasti u Njemačkoj, u srpnju 1933. donesen je *Zakon o ranoj sterilizaciji*. Prema njemu, sterilizirati je trebalo sve osobe koje su imale nasljedne bolesti, poput urođene slaboumnosti ili mentalne retardacije, shizofrenije, manične depresije, epilepsije, poremećaja mozga, nasljedne sljepoće, gluhoće i ostalih. Liječnici su se u ovom istraživanju koristili kirurškim postupcima u kojima bi podvezivali sjemenovode kod muškaraca i jajovode kod žena. Međutim, bilo je liječnika koji su se zalagali za potpuno uklanjanje maternica kod žena.²² Morbidniji način od navedenoga bila je sterilizacija rendgenskim zračenjem. U nehumane postupke ubraja se i slučaj ginekologa Karla Ehrhardta koji je lokalizirao posteljicu nakon što je ubrizgao preveliku dozu radioaktivnog elementa *torija*, na samom je kraju izvadio fetus iz maternice kako bi proveo rendgenske pretrage na fetusu.²³ Isto tako, procese prisilne sterilizacije i kastracije u koncentracijskom logoru Auschwitz provodili su liječnici Carl Clauberg i Horst Schumann. Glavni SS-ov liječnik u koncentracijskom logoru Auschwitz bio je dr. Eduard Wirths koji se bavio proučavanjem kancerogenih stadija maternice, a u tome mu je pomagao brat Helmut koji je bio vrstan ginekolog.²⁴ Eksperimenti u Auschwitzu vršili su se u tzv. "zloglasnom Bloku 10" koji je još prozvan i "Claubergovim blokom". Liječnik Carl Clauberg došao je u Auschwitz po nalogu Heinricha Himmlera koji je ranije financirao i njegove pokuse na životinjama. Pojedini autori opisujući Claubergov način rada navode "Njegova metoda bila je da se u vrat maternice ubrizga kaustična tvar kako bi se začepili jajovodi. Za pokuse je odabirao udane žene između dvadeset i četrdeset godina, po mogućnosti

²¹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 40.

²² LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 42-43.

²³ WEINDLING, *Victims and Survivors of Nazi Human Experiments*, 28.

²⁴ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (2. sv)*, 343.

one koje su već rodile. Prvo bi im ubrizgao neprozirnu tekućinu kako bi rendgenom utvrdio je li bilo prethodnih začepljenja ili oštećenja. Eksperimentirao je s različitim tvarima, no držao se veoma tajanstveno u pogledu točne prirode tvari koju je koristio, vjerojatno s namjerom da bilo kakvo "medicinsko otkriće" zaštititi od suparnika".²⁵ Dr. Carl Clauberg je svoje eksperimente želio tajiti kako bi proučio što se kod pojedinih žena događa, sve žene na kojima je izvodio pokuse bile su odvojene od drugih, dok bi svaka koja bi se usprotivila pokusima bila poslana u plinsku komoru. Osim nasumično odabranih žena, liječnice logorašice također su bile zabrinute za svoj položaj u logoru, bojeći se svoje sudbine s obzirom da im je dr. Carl Clauberg spominjao eksperimente s prirodnom i umjetnom oplodnjom prema kojima bi i liječnicama logorašicama usadio "čudovište" u maternicu.²⁶ Doktor Johannes Goebel radio je s dr. Carlom Claubergom na proizvodnji kaustične supstance i unaprijeđenom foto materijalu za rendgen.

Za razliku od dr. Carla Clauberga, dr. Horst Schumann bio je još brutalniji. Radio je u Auschwitzu u bloku 30, na ženskom odjelu u kojemu je provodio eksperimente rendgenskim zračenjem. Za to istraživanje koristio je zdrave mladiće i djevojke stare dvadesetak godina. Oni bi nakon izloženosti zračenju dobili razne upale, groznicu, bol popraćenu izbacivanjem krvi, gnojenja, tuberkulozu pluća što bi dovelo do hitne operacije na kojoj bi im odstranili jajnike ili testise. Doktor Schumann je bio jedan od najradikalnijih nacističkih liječnika, "Schumannova bešćutnost očitovala se ... u "spravici" koju je konstruirao za umetanje u rektum radi simuliranja prostate i izazivanja ejakulacije, što je bilo "bolno i ...ponižavajuće, pa su pacijenti jako patili".²⁷ Taj nehumani eksperiment sterilizacije rendgenskim zračenjem rezultirao bi izloženosti visokim dozama zračenja koji je bio usmjeren uglavnom na reproduktivne organe. Cilj je bio uništiti tkiva koja su odgovorna za proizvodnju jajašca ili sperme, čime bi se spriječila mogućnost začeća djeteta. Žrtve su proživjele duševnu i psihičku patnju, neki su umrli brzo dok su drugi poslani na rad u koncentracijske logore, gdje su umirali od iscrpljenosti. Godine 1943. Wladislaw Dering, poljski liječnik logoraš, bio je postavljen za glavnog starješinu ambulante u koncentracijskom logoru Auschwitz. Postavljen je na to mjesto sa zadatkom da vrši kirurške zahvate nakon prisilne sterilizacije, prilikom kojih bi davao spinalnu anesteziju na vrlo bolan način. Prema navedenom, poznato je da je dr. Dering obavio i 17 000 kirurških zahvata bez anestezije.²⁸ Ovim eksperimentima podvrgnuti su bili Židovi, skupine mladeži, Poljaci, Romi i drugi logoraši.²⁹

²⁵ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (2. sv)*, 346.

²⁶ *Isto*, 347.

²⁷ *Isto*, 358.

²⁸ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 291.

²⁹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (2. sv)*, 359.

3.2. Eutanazija

Drugi svjetski rat bio je svojevrsni plašt pod kojim je Njemačka pod Hitlerovim vodstvom provodila različite nehumane postupke prema pojedinim etničkim skupinama kao i protivnicima svojega režima. Tako već 1938. godine Hitler bio upoznat s programom eutanazije, odnosno ubijanja iz samilosti. U tom kontekstu, eutanazija je zloupotrijebljena kao instrument za masovno ubijanje i "čišćenje" društva od onih koji su se smatrali genetski inferiornima. Nacistički su liječnici već 1920-ih iznijeli argumente i opravdali program eutanazije.³⁰ Godine 1920. objavljeno je djelo Karla Bindinga i Alfreda Hochea pod nazivom *Dozvola za uništavanje života nevrijednog življenja (Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens)* u kojemu taj "nevrijedan život" predstavlja osobe koje su neizlječivo bolesne s naglaskom na one koji su slaboumni, deformirani i mentalno retardirani.³¹ Širenje teze o ubijanju iz samilosti prihvatili su i ključni nositelji nacističkoga režima koji su ga zdušno provodili. Prve žrtve eutanazije bile su novorođena djece kao i ona do četvrte godine starosti. Ova biomedicinska vizija i njeno provođenje imala je punu podršku od strane Hitlera čiji je ured imao zaseban zdravstveni odbor (*Odbor Reicha za znanstvenu registraciju ozbiljnih nasljednih i urođenih bolesti - Reichsausschuss zur wissenschaftlichen Erfassung von erb- und anlagebedingten schweren Leiden*) unutar kojega se provodila registracija oboljele djece gdje su se zapisivale njihove urođene i nasljedne osobitosti. Liječnici su često lagali da djecu ne ubijaju već da uspavljaju. No, u stvarnosti su djeci s poteškoćama ubrizgavali veće doze luminala. Raširena pojava takvoga ponašanja postala je svakodnevna rutina. Često puta, liječnici su roditelje djece uvjeravali kako se radi o uspavljivanju iz samilosti.³²

S druge strane već u drugoj polovici 1939. godine počela se primjenjivati metoda izgladnjivanja djece do smrti. Dr. Hermann Pfannmüller je kao jedan od zagovornika navedene metode tvrdio da je taj način ubijanja prirodniji i jeftiniji u odnosu na lijekove. Vrlo brzo je takav program prema Hitlerovu posebnu ukazu proširen na odrasle. Pojedini autori ističu "kako je "Naputak" kojim je eutanazija proširena i na odrasle antitiran na 1. rujna i početak rata."³³ Invalidi su za te fanatične nacionalsocijaliste bili još jedan primjer *Ballasstexistenzena*, opterećenja dodatno uvećanog činjenicom da je zemlja bila u ratu.³⁴ Program eutanazije odraslih nazvan program T4 postao je ključnim programom u provedbi planirane nacističke

³⁰ "The Nazi Euthanasia Program Deadly Medicine: Creating the Master Race", u: *JEWISH VIRTUAL LIBRARY*

³¹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 66.

³² LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 79.

³³ Još jedan znak kako je rat djelovao kao katalizator u radikalizaciji nacističkih razmišljanja.

³⁴ REES, *AUSCHWITZ. Nacisti i "konačno rješenje"*, 62-63.

politike. Program T4 pokrenut je 1939. godine, a ime je dobio po adresi ureda organizacije koji je zaslužan za njegovu provedbu, po ulici Tiergartenstrasse 4 u Berlinu. Vrhovni policijski nadzornik Instituta za eutanaziju Schloss Hartheim i zapovjednik koncentracijskih logora Sobibor i Treblinka Franz Stangl svjedočio je o programu T4 te ističe; "Tiergartenstrasse 4 je, naime, bio administrativni stožer u kojemu su se odvijale najtajnije operacije Trećeg Reicha: bila je to uprava koja je najprije odlučivala o "ubojstvima iz milosrđa" za mentalno i fizički hendikepirane pojedince iz Austrije i Njemačke, a poslije uprava "Konačnog rješenja" – istrebljenja Židova".³⁵ Cilj programa bilo je ubijanje ljudi s fizičkim i mentalnim invaliditetom, mentalnim bolestima, nasljednim poremećajima, poput shizofrenije, epilepsije, sifilisa, slaboumnosti, paralize, encefalitisa, Huntingtonove koreje i drugih smrtonosnih bolesti. Isto tako, navedeni program provodili su i na pacijentima koji su bili zločinci, onima koji nisu bili njemački državljani kao i onima koji su u ustanovama bili više od pet godina.³⁶ Program eutanazije provodili su na nekoliko načina. Glavna metoda bila je korištenje plina, a prema Hitlerovoj direktivi to je bio ugljikov monoksid. Specijalno konstruirane plinske komore bile su unutar institucija za mentalno zdravlje te u drugim ustanovama diljem Njemačke i okupiranih teritorija. Pacijenti su u plinske komore bili odvođeni pod izlikom "medicinskog pregleda", nakon čega su bili ubijeni plinom. Metoda ubijanja plinom bila je uspješna samo dvije godine, nakon toga je obustavljena da bi je kasnije prihvatili i u praksi često koristili pripadnici *Einsatzgruppena*. Liječnici su bili opremili hermetički zatvoreno vozilo nalik hitnoj pomoći u koje su slali žrtve i ubijali ih puštanjem ugljičnog monoksida. Navedena metoda korištena je i u koncentracijskom logoru Sachsenhausenu.³⁷

Također, neke pacijente se ubijalo injekcijama, u kombinaciji morfija, kurare, cijanida te skopolamina. U početku je bilo šest centara za ubijanje eutanazijom, odnosno bolničke ustanove u Hartheimu, Sonnensteinu, Grafenecku, Bernburgu, Brandenburgu i Hadamaru.³⁸ Program eutanazije iz njih je ubrzo premješten i u koncentracijske logore gdje je dobio naziv Posebni tretman 14f13. Godine 1941. sastali su se Philipp Bouhler koji je bio voditelj programa T4 i Heinrich Himmler kako bi se dogovorili oko korištenja Bouhlerovog osoblja u provođenju Operacije 14f13, s ciljem uklanjanja onih logoraša koji su predstavljali višak, ali i onih koji su bili tjelesno i duševno bolesni. Voditelji programa T4 bili su poslani u koncentracijske logore s vizijom da je njihova uloga bitna za razvoj znanosti. Operaciju 14f13 provodili su uz pomoć

³⁵ SERENY, *TREBLINKA: put u tamu*, 57.

³⁶ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 87.

³⁷ BAXTER, *Hitlerovi logori smrti u okupiranoj Poljskoj*, 9.

³⁸ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 93.

upitnika u kojima je posebno bilo važno ime, rasa i zdravlje zatvorenika. Odnos prema Židovima bio je posve drugačiji, njima nisu davali upitnike kao što nisu provodili ni liječničke preglede. Sam naziv operacije i pojam "posebnog tretmana" dolazi od eufemizma za ubijanje, odnosno sam naziv je predstavljao kodno ime za legitimiranje ekstralegalnih smaknuća.³⁹ Pojedini autori nam o Posebnom tretmanu 14f13 ističu; "Uz iznimku Auschwitz, svi logori u kojima je djelovao 14f13 (na primjer, Dachau, Sachsenhausen, Ravensbrück) pripadali su standardnoj vrsti, u kojoj su logoraše tukli, izgladnjivali, podvrgavali robovskom radu i često ubijali ... Poruka nacista – žrtvama, mogućim promatračima, a posebno sebi - glasila je: sve naše ubijanje je medicinsko, prema medicinskim indikacijama i provode ga liječnici. Smatra se da je programom 14f13 ubijeno više od 20.000 ljudi, ali koncepcije i mjere koje je promicao pridonijele su smrti milijuna".⁴⁰

3.3. Hipotermija

Proces uranjanja i hipotermije koristio se u koncentracijskom logoru Dachau, u razdoblju od kolovoza 1942. do svibnja 1943. godine, s ciljem uspostave najučinkovitijeg tretmana za žrtve hipotermije, prije svega posada njemačkoga zrakoplovstva. Provedbu projekta predložio je feldmaršal Erhad Milch, a Heinrich Himmler ju je odobrio. Glavni liječnik i istražitelj bio je dr. Sigmund Rascher kojemu su u provođenju eksperimenata pomagali dr. Ernst Holzloehner i dr. Finke.⁴¹ Žrtve navedenog eksperimenta bili su zatvorenici raznih vjeroispovijesti i nacionalnosti. Ispitanici su bili uronjeni u velike spremnike s ledenom vodom, većina ih je bila pod anestezijom, no bilo je i onih koji su bili svjesni što se događa. Liječnici su im mjerili tjelesnu temperaturu, provodili razna biokemijska i fiziološka mjerenja te obavljali autopsiju. Smatralo se da je temperatura od 26°C do 28°C predstavljala smrt ispitanika. Kao rezultat navedenog bila je smrt od pothlađenosti uzrokovana zatajenjem srca i oštećenjem miokarda, što je kasnije dr. Sigmund Rascher opovrgnuo. U koncentracijskom logoru Dachau bili su provedeni i eksperimenti za veliku nadmorsku visinu, eksperimenti s morskom vodom, tuberkulozom i ranama, koji su uvelike zanimali dr. Raschera.⁴² Uz dr. Sigmunda Raschera, u koncentracijskom logoru Dachau radio je dr. Hans Epinger provodeći eksperimente s morskom vodom na romskim logorašima. Davao im je isključivo morsku vodu svakoga dana što je rezultiralo jakom dehidracijom. Ispitanici su toliko bili isušeni da su neki od njih lizali prljavu

³⁹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 166-167.

⁴⁰ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (1. sv)*, 171.

⁴¹ BERGER, "Nazi Science – The Dachau Hypothermia Experiments", 1438.

⁴² COHEN, "The Ethics of Using Medical Data From Nazi Experiments", 3.

vodu s poda nakon kupanja.⁴³ Eksperimenti za nadmorsku visinu rađeni su za potrebe njemačkog ratnog zrakoplovstva s ciljem pronalaska najboljeg načina za spašavanje pilota nakon izlaganja visokim nadmorskim visinama. Žrtve su stavljane u dekompresijsku komoru za simulaciju uvjeta visoke nadmorske visine. Od ukupno 200 ispitanika, 80 ih je bilo odmah umrlo, dok su ostali naknadno ubijeni.⁴⁴

3.4. „Anđeo smrti“ i njegovi eksperimenti

Najpoznatiji nacistički liječnik koji je postao simbolom okrutnosti i zlouporabe medicine tijekom Drugoga svjetskoga rata bio je dr. Josef Mengele koji je poznat pod nazivom "Anđeo smrti". Studirao je medicinu na Sveučilištu u Münchenu te se bavio kulturnim podrijetlom i razvojem ljudi. Godine 1932. nastavio je studirati medicinu i antropologiju u Beču i Münchenu gdje je tri godine kasnije doktorirao na temu "Rasno-morfološka istraživanja prednjeg dijela donje vilice u četiri različite rasne skupine".⁴⁵ Po preporuci svog mentora Mollisona dobio je posao u Državnom institutu za genetiku i rasnu higijenu Sveučilišta u Frankfurtu na Majni gdje je bio asistent voditelju Instituta Otmaru Freiherru von Verschueru. Verschuer je bio poznat po istraživanjima na blizancima te je pod njegovim vodstvom Mengele stekao doktorat iz medicine na temu "Rodno istraživanje u slučaju rascjepa usnice i nepca". Radio je u inspekciji Waffen SS-a, kasnije je prešao u Odjel za rasnu čistoću i naseljavanje u Poznanju. Tijekom 1942. postao je pripadnik SS-ove divizije „Wiking“ s kojom se borio na istočnom bojištu gdje je radio kao doktor. Na istočnoj je bojišnici dobio najgori zadatak, odlučivao je o životu i smrti njemačkih vojnika. Zbog svog izrazitog i hrabrog djelovanja na bojišnici, dobio je „Željezni križ“ prvog stupnja, medalju Istočne fronte 41/42 i Križ za ratne zasluge drugoga stupnja.⁴⁶ Nakon ranjavanja na bojišnici bio je premješten u Središnji odjel za rasnu čistoću i naseljavanje u statusu liječnika SS-a.

Dana 30. svibnja 1943. Mengele je premješten u Auschwitz, jedan od najvećih i najbrutalnijih koncentracijskih logora u nacističkoj Njemačkoj. Ubrzo nakon dolaska, postao je nadzornik bloka za selekciju gdje je odlučivao tko će biti poslan na rad, tko će biti ubijen u plinskim komorama i biti izabran za njegove eksperimente. Najviše se zanimao za blizance, trojke, grbavce, osobe patuljasta rasta i sve one koji su odstupali od uobičajenih ljudi.⁴⁷ Uz

⁴³ ŠTOJS, "Istraživanja na ljudskim subjektima – povijesni razvoj, načela i primjeri neetičnih postupanja", 103.

⁴⁴ COHEN, "The Ethics of Using Medical Data From Nazi Experiments", 3-4.

⁴⁵ KNOPP, *Hitlerovi zločinci*, 326-327.

⁴⁶ KNOPP, *Hitlerovi zločinci*, 330.

⁴⁷ *Isto*, 331-334.

pomoć Verschauera dobio je financijsku potporu Njemačkog istraživačkog društva (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) za svoja istraživanja. Mengele je rutinski obavljao selekcije unutar blokova svjesno selektirajući one ljude koji su mu bili potrebni u svrhu istraživanja. Njegovi eksperimenti uključivali su genetska istraživanja, sterilizaciju, iskorjenjivanje tifusa, izlaganje zatvorenika raznim kemijskim tvarima i zaraznim bolestima, istraživanja na blizancima, osobama patuljastog rasta, trudnicama te razne pothvate kako bi promijenio boju očiju u arijevsku.⁴⁸

Mengele je ubijao zatvorenike i izravno ubrizgavanjem injekcije fenola direktno u krvotok, ali i hladnokrvnim strijeljanjem. Svoja je istraživanja izvodio sa strašću, a omiljeni predmet istraživanja bili su mu jednojajčani blizanci. U svom bloku imao je tri prostorije, za radiologiju, stomatološku kirurgiju i oftamologiju koje su mu služile za proučavanje blizanaca. Isto tako, blizanci su u Auschwitzu imali poseban status, bile su im dodijeljene posebne oznake i pored broja bi im tetovirali oznaku "ZW" (Zwillinge – u prijevodu "blizanci"). Za razliku od ostalih, blizanci su mogli zadržati svoju odjeću, ponekad i kosu te ostati sa svojim majkama u posebnim blokovima.⁴⁹ Mengele je provodio morfološka istraživanja na parovima blizanaca u kojima bi im naizmjenično davao krv i promatrao kako njihova tijela reagiraju na to. U mnogim je slučajevima ova metoda rezultirala smrću blizanaca.⁵⁰ Razne kemikalije koje je nanosio na kožu djece izazivale su različite reakcije. Često su u te svrhe liječnici SS-a koji su pomagali dr. Mengelu, vadili krv iza uha i izvodili lumbalne punkcije koje su rezultirale njihovom gluhoćom, nepokretnosti ili pak smrću.⁵¹ Na svojim je ispitanicima Mengele izvodio operacije lubanje kako bi uzeo uzorke cerebrospinalne tekućine iz njihova mozga. Svi zapisi i rezultati koji su nastali tijekom provođenja eksperimenata slali su se u Institut Kaiser Wilhelm za antropologiju, ljudsku genetiku i eugeniku (KWI-A).⁵² Zapisnike je u ženskoj bolnici vodila poljska logorašica Halina Kinalska, mjerenja na blizancima je izvodila antropologinja Teresa W., dok je Dr. Gisella Perl izvodila brojne pobačaje. Posljednja faza Mengeleovih eksperimenata na parovima blizanaca (ili drugima koje je izdvojio) bilo je seciranje trupala i vršenje obdukcije. U navedenome Mengeleu je pomagao logoraš patolog Dr. Miklos Nyiszlija koji je tek u srpnju 1945. priznao da je Mengele bio izravni ubojica svojih blizanaca te da ih je ubijao čim bi naslutio da nešto nije u redu s dijagnozom koju je postavio.⁵³ Prema pojedinim autorima broj

⁴⁸ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida* (2. sv), 438-447.

⁴⁹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida* (2. sv), 431.

⁵⁰ KUBICA, "Doctor Mephisto of Auschwitz", 79-88.

⁵¹ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida* (2. sv), 435.

⁵² "JOSEF MENGELE", u: *Holocaust Encyclopedia*.

⁵³ LIFTON, *LIJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida* (2. sv), 434.

jednojajčanih blizanaca spram dvojajčanih na kojima su se vršili eksperimenti nije točno poznat. Smatra se da je oko 200 parova blizanaca preživjelo ova nehumana istraživanja. Prema svjedočenju Eve Mozes, jedne od blizanki koja je preživjela Mengeleova zlodjela, razvidno je da je Mengele pokušao operacijom spajanja romskih blizanaca stvoriti sijamske blizance, no oni su već nakon tri dana umrli od gangrene.⁵⁴

Mengele je također provodio eksperimente na osobama patuljastog rasta, koristeći ih kao objekte za proučavanje genskih abnormalnosti i istraživanje njihovih fizioloških te patoloških stanja. Poznato je da je prilikom selekcije pronašao jednu peteročlanu obitelj patuljasta rasta koja je za njega predstavljala izrazitu radost. Eksperimenti koje je provodio na njima uključivali su mjerenje različitih tjelesnih proporcija, analizu kostiju i tkiva te proučavanje njihovih reproduktivnih sposobnosti.⁵⁵ Nakon istraživanja, žrtve su bile poslone u plinske komore, a njihove kosti u KWI na daljnja proučavanja.

Uz prethodno navedene, Mengele je izvodio pokuse i na osobama s različitim bojama očiju⁵⁶ i osobama koje su imali jedno ili oba oka višebojna.⁵⁷ Isto tako, pokušao je osobama promijeniti boju očiju u arijevsku (plavu boju) ubrizgavajući im metilensko modriko, što je dovelo do teških upala i bolova.⁵⁸ Heterokromne oči koje je imala obitelj Sinto, poslao je genetičarki Karin Magnussen na KWI za antropologiju u Berlinu kako bi provela istraživanje o strukturi šarenice.⁵⁹ Također, Mengele se zanimao i za proučavanje nome, odnosno oblika gangrene koji je zahvaćao lice i usta, a nastao je kao posljedica bakterijske infekcije. Bolest gangrene⁶⁰ najviše je zahvaćala djecu, ponajviše Rome. Istraživanje i liječenje nome, koja je bila smrtonosna, predložio je logoraš pedijatar Dr. Berthold Epstein. U tu svrhu, Mengele je stvorio posebni "odjel za nomu" (njem. *Nomaabteilung*) u kojemu su romsku djecu i adolescente tretirali lijekovima na bazi sulfanilamida, ali i vitaminima. U travnju 1944. obavljale su se stomatološke pretrage s obzirom da je noma prouzročila propadanje mekog tkiva obraza i desni. Njihove organe, ali i glave slao je u staklenkama na Medicinsku akademiju u Grazu kako bi se izvršila daljnja istraživanja.⁶¹

⁵⁴ ŠTOJS, "Istraživanja na ljudskim subjektima – povijesni razvoj, načela i primjeri neetičnih postupanja", 105.

⁵⁵ RUGENDORFF, "Mengele's Medical Experiment's", u: *William P. Didusch Center for Urologic History*

⁵⁶ lat. *Heterochromia Iridum* i lat. *Heterochromidia Iridis*

⁵⁷ KUBICA, "Doctor Mephisto of Auschwitz", 86.

⁵⁸ LIFTON, *LJJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (2. sv)*, 446-447.

⁵⁹ WENDLING, *Victims and Survivors of Nazi Human Experiments*, 131.

⁶⁰ lat. *Noma Faciei*

⁶¹ RUGENDORFF, "Mengele's Medical Experiment's", u: *William P. Didusch Center for Urologic History*

Iako ginekologija nije bila njegovo stručno područje, dr. Mengele je provodio eksperimente na trudnicama s ciljem da ih zarazi tifusom kako bi istražio mogućnost prenošenja infekcije na novorođenče.⁶²

3.5. Eksperimentiranje s otrovima

U koncentracijskom logoru Buchenwald, u razdoblju od prosinca 1943. do listopada 1944., provedeni su eksperimenti s ciljem istraživanja učinka kemijskih otrova na ljude. Otrove se davalo ispitanicima putem hrane. Većina žrtava umrla je brzo, dok su ostale namjerno ubili kako bi se mogao izvršiti "post-mortem" pregled organa. Od rujna 1944. ispitanike se gađalo otrovnim metcima kako bi se ispitali učinci na ljudski organizam. Većina njih umrla je od posljedica otrova ili ozljeda.⁶³

4. Posljedice eksperimentalnih postupaka

Eksperimentalni postupci koje su provodili nacistički liječnici tijekom Drugoga svjetskoga rata ostavili su dubok i trajan utjecaj na svijet, posebice u područjima medicinske etike, ljudskih prava i razumijevanja ljudske patnje. Posljedice eksperimentalnih zločina nacističkih liječnika duboko su obilježile žrtve koje su proživjele te okrutne, nehumane i nemoralne postupke. Mnogi su patili od trajnih fizičkih i psihičkih oštećenja, što je ostavilo trajne posljedice na njihov život. Značajan broj žrtava izgubilo je život od posljedica pokusa koje su izvodili na njima. Svi oni koji su preživjeli često su nosili ožiljke i imali neku vrstu invaliditeta, a mnogi od njih borili su se s posttraumatskim stresnim poremećajima i drugim psihološkim problemima do kraja života.⁶⁴ Poznato je i postoje mnoga izvješća koja svjedoče tome da su liječnici pripadnici Nationalsocijalističke njemačke radničke partije mučili osobe protivnike nacističkoga režima. Osobe su često bile ubijene ubrizgavanjem smrtonosnih lijekova, posebice fenolom, a praksa ubijanja mentalno zaostalih osoba postala je široko prihvaćena i primijenjena na sve one koje je nacistička država smatrala nepodobnima. U koncentracijskim logorima, nad zatvorenicima – logorašima provođeni su medicinski eksperimenti tijekom kojih su često bili podvrgnuti mučenju do smrti.⁶⁵ Sva istraživanja i eksperimenti koje su liječnici nacisti provodili bili su organizirani na najvišim razinama (uz Hitlerove naredbe te naredbe njegovih podložnih) te su bili pravdana potreba vojske, poboljšavanja zdravlja vojnika te za jačanje temelja rasne

⁶² RUGENDORFF, "Mengele's Medical Experiment's", u: *William P. Didusch Center for Urologic History*

⁶³ "Buchenwald – Experiments with Poison", u: *JEWISH VIRTUAL LIBRARY*

⁶⁴ LIFTON, *LJEČNICI NACISTI: medicinsko ubijanje i psihologija genocida (2. sv)*, 540-543.

⁶⁵ ANGETTER, "Liječenje i medicinski pokusi u koncentracijskom logoru Dachau", 699.

ideologije i stvaranja superiorne rase.⁶⁶ Kršenje Hipokratove zakletve bio je jedan od ključnih faktora koji je omogućio nacističkim liječnicima da provedu zločine na ljudima u koncentracijskim logorima. Liječnici nisu kršili samo Hipokratovu zakletvu, već su stvorili vlastitu etičku doktrinu koja je bila suprotna etičkim načelima liječničke struke. Svjesno su opravdavali svoje postupke tvrdnjama da su neki ljudi manje vrijedni od drugih, a ujedno da neki predstavljaju opasnost za naciju. Nakon Drugoga svjetskoga rata mnogi nacistički liječnici odgovorni za provedbu eksperimenata u Auschwitzu i ostalim koncentracijskim logorima bili su uhvaćeni i osuđeni za ratne zločine. Neki su izvršili samoubojstvo prije nego što su bili uhvaćeni ili su izbjegli kaznu bježeći u inozemstvo. Posljedice provedenih eksperimenata utjecale su na povijest medicine i etike. Nürnberški kodeks iz 1947. postavio je temelje za etička načela u istraživanju na ljudima.⁶⁷ Danas su svi medicinski pothvati strogo regulirani te se provode uz pristanak ispitanika i poštivanje etičkih načela, upravo je tome pridonijela Helsinška deklaracija koja je do danas izmijenjena tri puta.⁶⁸

4.1. Nürnberški procesi i suđenje nacističkim liječnicima

Međunarodni vojni sud (eng. IMT- *The International Military Tribunal*) u Nürnbergu, poznat kao Sud za ratne zločine, bio je uspostavljen putem Londonskog ugovora potpisanog 8. kolovoza 1945. godine. Ugovor je sklopljen između Francuske, Velike Britanije, SSSR-a i SAD-a i sadržavao je Statut Suda koji je postavio pravni okvir i kaznenopravne odredbe za Nürnberške procese.⁶⁹ Nürnberški proces, koji je trajao od 9. prosinca 1946. do 20. kolovoza 1947. bio je prvi i najpoznatiji međunarodni vojni sudski proces na kojemu se nacističkim predstavnicima sudilo za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti kao i protiv mira. Svaka od četiri osnivačke zemlje Međunarodnog vojnog suda (IMT) imenovala je po jednog suca, jednog zamjenskog suca i tužiteljski tim. Zamjenski suci su sudjelovali u raspravama ali nisu imali pravo glasa prilikom donošenja odluka.⁷⁰

Jedan od glavnih aspekata Nürnberškog procesa bilo je suđenje liječnicima nacistima koji su sudjelovali u eksperimentalnim zločinima tijekom Drugoga svjetskoga rata. Suđenje je pokrenuto *slučajem broj 1* i službeno je označavalo spor Sjedinjenih Američkih Država protiv Karla Brandta i drugih. Predsjednik Truman odredio je suce, članove Tribunala koji su

⁶⁶ "Medical experiments", u: *Memorial and Museum Auschwitz – Birkenau*

⁶⁷ COHEN, "The Ethics of Using Medical Data From Nazi Experiments", 7.

⁶⁸ KLJUNAK, "The Ethics of Using Nazi Human Experimentation Data in Science Today", 3.

⁶⁹ "Međunarodni vojni sud u Nürnbergu", u: *Hrvatska enciklopedija*

⁷⁰ "International Military Tribunal at Nuremberg", u: *Holocaust Encyclopedia*

saslušavali optužbu protiv Karla Brandta i drugih. To su bili Walter B. Beals (sudac Vrhovnog suda države Washington), Harold L. Sebring (sudac Vrhovnog suda Floride), Johnson T. Crawford (bivši sudac okružnog suda Oklahome) i Victor C. Swearingen (bivši pomoćnik državnog odvjetnika Michigana). Glavni odvjetnik tužiteljstva bio je general Telford Taylor, dok je glavni tužitelj bio James McHaney.⁷¹ Tužiteljstvo je koristilo dva medicinska vještaka Lea Alexandera i Andrewa Ivyja koji su citirali Hipokrata prilikom suđenja. Dana 25. listopada 1946. glavni odvjetnik za ratne zločine podigao je optužnicu protiv dvadeset i tri liječnika nacista. Kopija optužnice na njemačkom jeziku predana je svakom optuženiku 5. studenoga 1946., a tek su 21. studenoga izvedeni pred Međunarodni vojni sud. Svaki od optuženika izjasnio se nedužnim po svim točkama optužnice. Tužiteljstvo je 9. prosinca 1946. započelo s izvođenjem dokaza. Po završetku tužiteljstva, optuženici su iznijeli svoju obranu. Pregled dokaza bio je završen do 3. srpnja 1947., a izjave optuženih poslušane su do 19. srpnja iste godine. Na suđenju je sudjelovalo 85 svjedoka, pregledan je 1471 dokument i napisana 11 538 stranica transkripta. Presuda je donesena 20. kolovoza 1947. godine kada je smrtna kazna izrečena Karlu Brandtu, Rudolfu Brandtu, Karlu Gebhardtu, Joachimu Mrugowskom, Victoru Bracku, Wolframu Sieverusu i Waldemeru Hovenu.⁷² Na doživotni zatvor osuđeni su bili Walter Funk, Rudolf Hess i Erich Reader. Sedmorica su bila proglašena nevinima te su od optužbe oslobođeni Paul Rostock, Kurt Blome, Sigfried Roff, Hans Wolfgang Romberg, Georg August Weltz, Konrad Schäfer i Adolf Pokorny.⁷³ Nakon što su osuđeni glavni ratni zločinci, započela su i naknadna suđenja članovima SS-a, među kojima i njihovim članovima liječnicima. Međutim, dr. Josef Mengele nije bio osuđen. Naime, Mengele je neposredno prije službenoga završetka rata uspješno pobjegao u Južnu Ameriku gdje je ostao sve do svoje smrti 1979. godine. Iako je Mengele samo jedan od mnogih nacističkih liječnika koji su sudjelovali u raznim zločinima, njegova zlodjela postala su simbol užasa koji su nacistički liječnici počinili u svrhu "medicinskog istraživanja". Također je poznato da su godinama raspisivane međunarodne tjalice za Mengeleom i ostalim ratnim zločincima, no neuspješno. Isto tako, za njegovo hvatanje bila je raspisana najveća novčana nagrada u povijesti čovječanstva koja je iznosila sveukupno deset milijuna maraka.⁷⁴ Nürnberški kodeks sastojao se od deset točaka

⁷¹ ANNAS et GRODIN, *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code. Human Rights in Human Experimentation*, 14.

⁷² ANNAS et GRODIN, *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code. Human Rights in Human Experimentation*, 14-94.

⁷³ SCHMIDT, *Justice at Nuremberg. Leo Alexander and the Nazi Doctors' Trial*, 253-262.

⁷⁴ KNOPP, *Hitlerovi zločinci*, 374-375.

nabrojanih u konačnoj presudi na suđenju liječnicima, s ciljem uspostavljanja standarada i određivanja prihvatljivih granica za izvođenje eksperimenata na ljudima.

5. Zaključak

Na kraju se može zaključiti da su nacistički liječnici počinili zločine pod krinkom medicinskog istraživanja tijekom Drugoga svjetskoga rata. Zbog svoje podređenosti državi i vodeći se nametnutom političkom doktrinom svjesno su djelovali prema nacističkoj ideologiji te zdušno provodili naputke "rasne higijene". Svi prethodno navedeni postupci provedeni su bez pristanka ispitanika. Eksperimenti su obuhvaćali prisilnu sterilizaciju, ubrizgavanja štetnih tvari, razne amputacije, stvaranje sijamskih blizanaca i ostalo. Posljedice svih navedenih eksperimentalnih postupaka bile su višestruke (trajna fizička i psihička oštećenja) te su prije svega rezultirale smrću milijuna žrtava. Također, Nürnberški kodeks je postavio temelj modernim etičkim smjernicama za pokuse na ljudima, naglašavajući nužnost informiranog pristanka, zabranu pokusa koji uzrokuju nepotrebnu fizičku i mentalnu patnju te uvjet da se pokusi smiju provoditi samo od strane znanstveno kvalificiranih osoba. Nakon Drugoga svjetskoga rata, osnovani su svjetski sudovi i međunarodne organizacije s ciljem hvatanja i kažnjavanja počinitelja zločina. Osim suđenja i kaznenih progona, posljedice su imale utjecaj na razvoj medicine. Došlo je do razvoja novih terapija, tehnologije i medicinskih postupaka koji su usmjereni na prevenciju i liječenje bolesti kako bi se osiguralo njihovo provođenje na temeljnim etičkim načelima. Međutim i danas se mnogi znanstvenici i historioografi suočavaju s raznim etičkim dilemama, uključujući i pitanje upotrebe podataka dobivenih iz ovih eksperimentalnih postupaka koje treba kritički preispitati i provjeriti njihovu vjerodostojnost.

6. Sažetak

Ovaj završni rad ispituje ulogu nacističkih liječnika i njihovih eksperimentalnih postupaka u koncentracijskim logorima tijekom Drugoga svjetskoga rata. Rad započinje kratkim opisom nacionalsocijalizma, odnosno nacističke ideologije koja je Hitlerovom pobjedom na izborima dobila ključnu strukturu i prožela sve sfere javnoga života. Zatim se daje uvid u povijesni kontekst medicine u Nacističkoj Njemačkoj i utjecaj na stvaranje nacističke eugenike, odnosno nacionalsocijalističke rasne higijene. Nadalje, razmatra se djelovanje i uloga nacističkih liječnika u određenim koncentracijskim logorima s fokusom na eksperimentalne postupke koje su provodili nad žrtvama. U prilog tome, detaljno se opisuje postupak prisilne sterilizacije, eutanazije, hipotermije, eksperimenti s otrovima te Mengeleovi eksperimenti na blizancima, na osobama patuljasta rasta, osobama s nomom, osobama s različitom bojom očiju i prikazuju se njihovi rezultati. Rad završava analizom poslijeratnih pravnih i moralnih posljedica, uključujući Nürnberške procese i suđenje liječnicima nacistima s prikazom njihovih sudbina.

7. Popis literature

"Buchenwald – Experiments with Poison", U: *JEWISH VIRTUAL LIBRARY (on-line)*. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/experiments-with-poison> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"DEADLY MEDICINE: CREATING THE MASTER RACE", U: *Holocaust Encyclopedia (on-line)*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/deadly-medicine-creating-the-master-race> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"Goebbels, Joseph", U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod "Miroslav Krleža". <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22485> Pristup ostvaren 23. 06. 2023.

"International Military Tribunal at Nuremberg", U: *Holocaust Encyclopedia (on-line)*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/international-military-tribunal-at-nuremberg> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"JOSEF MENGELE", U: *Holocaust Encyclopedia (on-line)*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/josef-mengele> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"Koncentracijski logori", U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod "Miroslav Krleža". <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32708> Pristup ostvaren 23. 06. 2023.

"LEBENSBOHN PROGRAM", U: *Holocaust Encyclopedia (on-line)*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/lebensborn-program> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"Medical experiments", U: *Memorial and Museum Auschwitz – Birkenau (on-line)*. <https://www.auschwitz.org/en/history/medical-experiments/> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"Međunarodni vojni sud u Nürnbergu", U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod "Miroslav Krleža". <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39854> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

"Nacionalsocijalizam", U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod "Miroslav Krleža". <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42707> Pristup ostvaren 23. 06. 2023.

"The Nazi Euthanasia Program Deadly Medicine: Creating the Master Race", U: *JEWISH VIRTUAL LIBRARY (on-line)*. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/creating-the-master-race> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

ANGETTER, Daniela Claudia. "Liječenje i medicinski pokusi u koncentracijskom logoru Dachau." *Časopis za suvremenu povijest* 33, br. 3 (2001): 699-704. <https://hrcak.srce.hr/208546> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

ANNAS, George J; GRODIN, Michael A (1992). *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code. Human Rights in Human Experimentation*. New York: Oxford University Press.

BAXTER, Ian (2021). *Hitlerovi logori smrti u okupiranoj Poljskoj*. Zagreb, naklada Ljevak.

BERGER, Robert L. *Nazi Science – The Dachau Hypothermia Experiments* (1990), Vol. 322. Br. 20.

KLJUNAK, Leilani Jelena. *Etika korištenja podataka dobivenih iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima u znanosti*. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* (2008), Vol. 4, br. 16.

KNOPP, Guido (2011). *Hitlerovi zločinci – pogubitelji i izvršitelji*. Zagreb: Profil.

KUBICA, Helena. "Doctor Mephisto of Auschwitz", U: *Medical Review Auschwitz – Medicine Behind the Barbed Wire*. Polish Institute for Evidence based Medicine, 2020.

LIFTON, Robert Jay (2015). *Liječnici nacisti: Medicinsko ubijanje i psihologija genocida, svezak 1-2*. Zagreb: TIM press.

POLŠEK, Darko (2004). *Sudbina odabranih. Eugeničko nasljeđe u vrijeme genske tehnologije*. Zagreb: ArTresor.

REES, Laurence (2005). *Auschwitz: Nacisti i "konačno rješenje"*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

RUGENDORFF, Erwin W. "Mengele's Medical Experiment's ", U: *William P. Didusch Center for Urologic History (on-line)*. <https://www.urologichistory.museum/collections/the-scope-of-urology-newsletter/issue-1-spring-2020/mengeles-experiments> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

SCHMIDT, Ulf (2004). *Justice at Nuremberg. Leo Alexander and the Nazi Doctors' Trial*. PALGRAVE MACMILLAN.

SERENY, Gitta (2015). *Treblinka: put u tamu*. Naklada: Sandorf.

ŠTOJS, Tihana. "Istraživanja na ljudskim subjektima – povijesni razvoj, načela i primjeri neetičnih postupanja". *Nova prisutnost* XII, br. 1 (2014): 91-111. <https://hrcak.srce.hr/118545> Pristup ostvaren: 23. 06. 2023.

WENDLING, Paul (2015). *Victims and Survivors of Nazi Human Experiments: Science and Suffering in the Holocaust*. Bloomsbury Publishing Plc.